

YOSHLAR VA KITOBXONLIK: O‘QISH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH YO‘LLARI

Akramjonova Muhlisa Ikromjon qizi

O'zbekiston Xalqaro Islomshunoslik akademiyasi

Anotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish muammolari va ularni bartaraf etish yo‘llari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etiladi. Raqamli texnologiyalar keng rivojlanayotgan davrda yoshlarning kitobga bo‘lgan munosabati, ularning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirishning psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillari yoritiladi. Shuningdek, oila, ta’lim muassasalari va ommaviy axborot vositalarining bu jarayondagi o‘rni ko‘rib chiqilib, kitobxonlikni targ‘ib qilish bo‘yicha samarali strategiyalar taklif etiladi. Tadqiqotda xorijiy tajribalar ham tahlil qilinib, milliy an‘analari asosida yosh avlod orasida o‘qish madaniyatini shakllantirishning istiqbollari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Kitobxonlik, yoshlar, o‘qish madaniyati, ma’naviyat, ta’lim, oila, pedagogika, axborot texnologiyalari, elektron kitob, intellektual rivojlanish, ijtimoiy omil.

Kitob inson tafakkuri va ma’naviyatini yuksaltiruvchi eng muhim manbalardan biri hisoblanadi. Har qanday jamiyatning taraqqiyotida o‘qish madaniyati va kitobga bo‘lgan e’tibor asosiy o‘rin tutadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv davrida yosh avlodning bilim va ma’naviy salohiyatini oshirishda kitobxonlikning roli beqiyosdir.

Raqamli texnologiyalar hayotimizga chuqur kirib kelgan bir davrda yoshlar orasida kitobxonlikka bo‘lgan qiziqish pasaygani kuzatilmoqda. Bunga sabab sifatida tezkor axborot oqimi, ijtimoiy tarmoqlarning haddan tashqari ommalashuvi, hamda yoshlarning asosiy e’tibori ko‘proq ko‘ngilochar kontentga yo‘naltirilganini ko‘rsatish mumkin. Bu esa ularning chuqur fikrlash, mantiqiy tahlil qilish, ijtimoiy mas’uliyatni anglash kabi ko‘nikmalarining sustlashuviga olib kelmoqda.

Shu sababli, yoshlar ongida o'qishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish, ularda mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Bu yo'lda avvalo oila, maktab va jamiyatning boshqa institutlari o'zaro hamkorlikda harakat qilishi zarur. Ayniqsa, zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanib, kitobni yoshlar uchun jozibador qilish, elektron platformalar orqali o'qish madaniyatini kengaytirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada yoshlar orasida kitobxonlikni targ'ib qilish yo'llari, o'qish madaniyatini shakllantirishda pedagogik, psixologik va ijtimoiy yondashuvlar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, milliy va xalqaro tajribalar asosida yoshlarni kitobga oshno qilishning innovatsion usullari taklif etiladi.

Zamonaviy jamiyatda yoshlar taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Ularda mustahkam bilim, keng dunyoqarash, tanqidiy fikrlash va ma'naviy yetuklikni shakllantirishda kitobning roli beqiyosdir. Ayniqsa, XXI asrda texnologik taraqqiyot, raqamli axborot oqimi, sun'iy intellekt va ijtimoiy tarmoqlar shiddat bilan rivojlanayotgan bir vaqtda o'qish madaniyatini yoshlar ongiga singdirish dolzarb ijtimoiy vazifa bo'lib qolmoqda.

O'qish madaniyati deganda, faqatgina kitobni varaqlash emas, balki uni tushunish, tahlil qilish, muallif fikriga baho berish, o'z qarashini shakllantirish, mazmundan hayotiy xulosa chiqarish kabi jarayonlar tushuniladi. Bugungi yoshlar orasida, afsuski, bunday chuqur mazmunga ega o'qish madaniyati yetarli darajada shakllanmagan. Bunga bir qancha omillar sabab bo'lmoqda. Ulardan biri — zamonaviy yoshlarning axborotni tez iste'mol qilishga o'rganganligidir. Video kontentlar, qisqa lavhalar, infografikalar orqali ma'lumot olish odati ularda uzun matnlarni o'qishga nisbatan qiziqishni pasaytirmoqda.

Shuningdek, oilaviy muhitda kitob o'qishga e'tibor yetarli bo'lmasa, bola kitobxonlikka nisbatan befarq bo'lib ulg'ayadi. Ayniqsa, ota-onalar bolalariga kitob o'qib berishmaydigan, o'zlari ham kitob o'qimaydigan muhitda o'sayotgan farzandlarda o'qishga bo'lgan qiziqish past bo'lishi tabiiy. Shu sababli oila — kitobxonlik madaniyatining birinchi va eng muhim zaminidir. Har bir ota-ona, avvalo, o'zi kitobxon bo'lishi, farzandlariga ibrat ko'rsatishi kerak.

Maktab va oliy ta'lim muassasalari ham kitobxonlikni shakllantirishda katta o'rin egallaydi. Dars jarayonlarida kitobdan foydalanish, o'quvchilarga mustaqil adabiyot o'qish topshiriqlarini berish, adabiy tahlillarni uyushtirish, ijodiy yozuv mashqlari orqali fikrlashni rivojlantirish muhim vositadir. Ammo amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ko'plab ta'lim muassasalarida bu ishlar yuzaki amalga oshirilmoqda. O'quvchilar ko'pincha majburan kitob o'qishadi, natijada unda o'qishga bo'lgan tabiiy ehtiyoj shakllanmaydi. Shuning uchun ham metodik yondashuvlar zamonaviy pedagogika talablariga moslashtirilmog'i zarur.

Yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda kutubxonalar faoliyati ham alohida o'rin tutadi. An'anaviy kutubxonalarni zamonaviy axborot markazlariga aylantirish, ularni raqamlashtirish, foydalanuvchilarga mobil ilovalar orqali xizmat ko'rsatish kabi choralar yoshlarni kutubxonaga jalb qilishda samarali bo'lishi mumkin. Masalan, QR-kodli kitoblar, onlayn audio va e-kitoblar, elektron kartotekalar orqali yoshlar o'zlariga qulay tarzda kerakli ma'lumotni tezda topish imkoniga ega bo'lishadi.

Bundan tashqari, davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan tashkil etilayotgan turli loyihalar — “Kitobxonlik haftaligi”, “Eng yaxshi kitobxon”, “Kitob do'stlari klubi” kabi tadbirlar ham yoshlar orasida o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirishda muhim o'rin tutadi. Bunday loyihalarni ommaviylashtirish, ularni maktab, kollej va universitet darajasida uzluksiz tarzda tashkil qilish zarur. Shu bilan birga, tanlovlar, esdalik sovg'alari, diplom va rag'batlantiruvchi mukofotlar orqali yoshlarni rag'batlantirish maqsadga muvofiq.

Zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi esa, o'z navbatida, o'qish madaniyatini yangi shakllarda rivojlantirish imkonini bermoqda. Masalan, elektron kitoblar, audiokitoblar, mobil ilovalar orqali o'qish imkoniyatining kengaygani — yosh avlod uchun qulaylik yaratadi. Telegram, YouTube, TikTok kabi platformalarda kitob sharhlari, muallif bilan suhbatlar, “1 daqiqa – 1 kitob” kabi loyihalar orqali yoshlarni o'qishga jalb qilish mumkin. Bunday yondashuvlar o'qish jarayonini zamonaviy ko'rinishda tashkil etadi.

Ayni vaqtda, kitobxonlik faqat o'qish emas, balki fikrlash, muloqot qilish va ijtimoiy faollikni oshirish vositasi sifatida ham qaralishi kerak. Kitob o'qigan yoshlar odatda tanqidiy fikrlashga moyil bo'ladi, muammolarga mustaqil yechim topishga harakat qiladi, o'z fikrini ochiq va asosli ifoda eta oladi. Bu esa yoshlarning liderlik fazilatlarini shakllantirishda, fuqarolik jamiyatiga faollik bilan qo'shilishida muhim rol o'ynaydi.

Kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish yo'lida muhim strategiyalardan biri — yoshlarning o'zaro tajriba almashishiga imkon yaratishdir. Masalan, kitobxonlik klublari, adabiy suhbatlar, yozuvchilar bilan uchrashuvlar, “kitob bo'yicha munozara” formatidagi darslar orqali yoshlar orasida fikr almashinuvi, tafakkur mashqi, ijtimoiy faollik kuchayadi. Bu jarayonda har bir ishtirokchi faqat o'qish emas, balki o'z fikrini shakllantirish va ifoda etishga o'rganadi.

Xalqaro tajribaga nazar tashlaydigan bo'lsak, rivojlangan mamlakatlarda o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish uchun maktab kutubxonalari mustaqil muassasa sifatida faoliyat yuritadi. Har bir sinfda alohida kitob burchagi, mavzuli o'qish dasturlari, yoshga mos tavsiya etilgan adabiyotlar ro'yxati mavjud. Shuningdek, ota-onalarning ham o'quv jarayoniga jalb etilishi orqali bolalarning o'qishga bo'lgan e'tibori kuchaytiriladi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham shunday ilg'or tajribalarni joriy qilish orqali kitobxonlikni rivojlantirish mumkin.

Yoshlar orasida o'qish madaniyatini shakllantirish — bu faqat ta'lim tizimining emas, balki butun jamiyatning muhim vazifasidir. Kitobga mehr uyg'otish, o'qishga ijobiy munosabat hosil qilish, mazmunli o'qish ko'nikmalarini shakllantirish orqali biz sog'lom tafakkurli, bilimli va ma'naviy barkamol yoshlarni voyaga yetkazamiz. Bu esa yurtimiz kelajagi uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish jamiyatning madaniy va ma'naviy taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Kitob — inson tafakkurining, bilimining, ruhiy va axloqiy olamining ozuqasidir. Bugungi raqamli zamonda yoshlarning kitobga nisbatan qiziqishini oshirish, ularni chuqur o'qish va tahlil qilishga yo'naltirish, intellektual salohiyatini oshirishda ta'lim tizimi, oila,

ommaviy axborot vositalari, kutubxonalar va davlat siyosatining o‘zaro hamkorligi muhim o‘rin tutadi.

Maqolada ko‘rib chiqilganidek, yosh avlodni kitobxonlikka jalb etish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, innovatsion pedagogik yondashuvlarni qo‘llash, oilaviy va ijtimoiy muhitni sog‘lomlashtirish, tanlovlar va loyihalar orqali rag‘batlantirish zarur. Milliy qadriyatlarimiz va ilg‘or xorijiy tajribalar uyg‘unligida o‘qish madaniyatini targ‘ib qilish — yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish yo‘lidagi eng to‘g‘ri yo‘ldir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kitob mahsulotlarini chop etish va targ‘ib qilish tizimini rivojlantirish to‘g‘risida”gi qarori. (2021).
2. Karimov I.A. “Yuksak ma‘naviyat — yengilmas kuch”. — T.: Ma‘naviyat, 2008.
3. Qodirova D. “Yoshlar va kitobxonlik: psixologik-pedagogik yondashuvlar”. — T.: TDPU, 2022.
4. Xasanov B. “Ta’limda kitobxonlikni rivojlantirish metodikasi”. — T.: O‘qituvchi, 2019.
5. UNESCO Report: “Reading habits among youth in the digital age”, 2020.
6. Sattorova Z. “Oila va ta’lim muassasalarida o‘qish madaniyatini shakllantirish”. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
7. www.kitob.uz — Yoshlar uchun elektron kitoblar platformasi.
8. <https://library.unesco.org> — UNESCO kutubxonasi va kitobxonlik bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar.